

ქველი თაობა

ნ. ნიკოლაძე

(წერილი პირველი)

I

39371 არა ჩვეულებრივის აღმავლებით ვიწყებთ ჩვენ ნიკო ნიკოლაძის ნაწერების დაფასება-განმარტებას. ძველი გაზეთების და ჟურნალების გადაფურცვლამ, დაფიქსურებულ ძველ ამბებამ მოგონებამ, წარსულ ცხოვრების, მოღვაწეების და თაობის გადაშინჯ-გადათვლიერებამ რაღაც გაურკვეველ აღმავლებით აავსო ჩვენი გული, ააშფოთა ჩვენი გონება და ჩვენს ოცნებასაც მისცა მდიდარი საზრდო. საკვირველია კაცის სულიერი თვისება! ჩვენ ყოველთვის ის გვიზიდავს, რაც მოწყვეტილია, შორს არის ჩვენგან. კარგათ ვიცით, რომ წარსული ცხოვრება ხშირად უვარგისი და ფუჭია, რომ აწმყო შედარებით მდიდარი არის, ნაყოფიერიც, მიუხედავად ამისა, წარსულ განვლილ ცხოვრების მოგონება როგორღაც გვასიამოვნებს, გვადლეგებს, ესტეტიურ სიამოვნობას გვიბადავს გულში. ის, რაც საწყენია, აღარ გვაგონდება, რაც სატირელი, არ გვატირებს. ყველაფერს, ყველა საგნებს და მოძქმედ პირებს რაღაც სხვანაირი ელფერი ედებათ და თქვენც დაჰყურებთ ამ წარსულს შორიდან, გულდამშვიდებული და ჩაფიქრებული. თქვენ ტვინში გაგების სურვილი იბადება; თქვენს გულში პატივის წება იმ მოღვაწეებისადმი, რომელთაც ავად თუ კარ-

გათ შეუსრულებიათ თავის მოვალეობა. ამგვარადვე გციყვარს და ვოცნებობთ ჩვენ მომავალზედ. აწმყო არ გვაკმაყოფილებს, არ აჯერებს აღშფოთებულ სულს. და თუ წარსულში არ ვიყურებით, მომავალი გვეზმანება, გვიზიდავს, გვეალერსება. დაუდგრომელია კაცის გული, დაუცბრომელი მისი სულის მოძრაობა. მომავალი და წარსული—ორივე ერთნაირად იზიდავს კაცს გამოსარკვევად, გასაგებად, განსამარტავად. ჩვენ ამ ჟამად წარსულისაკენ გვიჭირავს თვალები. იქ გვინდა მოვინახოთ კლიტე ახალი ცხოვრების ასახსნელად. ნ. ნიკოლაძის ნაწერები ამ შემთხვევისათვის კარგ იარაღს გვაძლევენ ხელში, რადგან ჩვენი ცხოვრების სახე მკაფიოდ არის დანეული ამ მწერლის გულში, რადგან ყველაფერმა, ცხოვრების სიხარულმა და ტანჯვამ ერთის ღონით, ერთნაირის ძლიერებით დაასვა დალი მის სულიერ პიროვნებაზედ.

როდესაც ქავჭავაძე, ნიკოლაძე და სხვა ძველი თაობის წარმომადგენლები გამოვიდნენ სამოქმედოთ, ჩვენც ცხოვრების სურათი, შედარებით დანამედროვესთან, სხვა იყო. საზოგადოებრივი განწყობილება სხვა ნიდაგზედ იყო აშენებული, ლიტერატურას და მწერლობას სხვა საგანი ჰქონდა გასარკვევად და ჩვენს პარტიათა ბრძოლასაც სულ სხვა ნიდაგი ედვა საფუძველად. ეს ის დრო იყო, როდესაც ფეოდალური წყობილება ჯერ-ჯერობით შეურყვევლი იდგა, როდესაც, აღნიშნულ მიზეზის გამო, ჩვენმა ცხოვრებამ ჯერ არ გამოსახა სხვა და სხვა პროფესიონალური კლასები და როდესაც მწერალი დამონავებულ, უმიწა-წყლო ყმის მოსარჩლედ გამოდიოდა და ომს უცხადებდა მათ, ვინც ძველ ცხოვრების წესს ებლაუჭებოდნენ და უსამართლობას ეტრფიადებოდნენ. ეს არ იყო მაღალ და დაბალ წოდებათა შეტაკება. მშრომელ ხალხს ჯერ კიდევ არ ყვანდნენ თავიანთი წრის და წოდების იდეოლოგები. ამ მშრომელ ხალხის მოსარჩლედ თავად-აზნაურობის განათლებული პატარა, სულ პატარა ნაწილი გამოვიდა და ამ რიგად ატყდა ბრძოლა ერთის წოდების (თავად-აზნაურობის) ორ თაობათა მო-

რის—ძველ წესის, ბატონ-ყმობის მომხრეთ და მის მოპირდაპირეთ, ახალ წყობილების მქადაგებელთ შორის. ამ გარემოებას კარგად უნდა დავაფიქრდეთ. იმ ხანის „პარტიათა“ ბრძოლას თავისებური ელფერი და ხასიათი ჰქონდა. ეს იყო ბრძოლა მამათა და შვილთა, ძველსა და ახალ თაობას შორის.

ნ. ნიკოლაძე არა ერთხელ უბრუნდება ამ კითხვას და ნათელს ჰფენს ამ ჩვენს მწერლობაში გაურკვეველ საგანს. მისის შეხედულებით ძველი თაობის დამხობა აუცილებელი იყო. „რა სამკვიდრებელი დარჩა ჩვენ ძველ თაობას?“*) იკითხება ჩვენი ავტორი. „ეკანამიურას მხრით**“) იმას ვაღიბებულები და ვატყავებულები ხალხი და უმოქმედო, უხერხულო აზნაურობა დუპავს, ამბობს იგი. **პლატონეურა მხრით**—ზნე დაცემული, გაცალცალკეებულები საზოგადოება, რომელსაც არა თუ ძველი გმირების სული დაუკარგავს, მათი სახელიც არ ახსოვს. **ზნეაბის მხრით**—გაფლიდებული უხასიათობა, დაცემული ხელის ლოკვა, ძლიერის თავყანისცემა, სამართლიანობის დავიწყება. **ლიტერატურული მხრით**—დაცემული მწერლობა, დავიწყებული ენა, დაფანტული და დამახინჯებული ძველი ლიტერატურა. **განუბითი მხრით**,—სრული უაზრობა, ძველი ჩვენი ისტორიის უცოდინარობა, ახალი ცხოვრების გაუგებრობა, რომელ დიდებაზე მიგვითითებს ჩვენ ძველი თაობა?—განაგრძობს ავტორი—იმან თვითონ თავისი საკუთარი ხელით დამხობა და მტერი წააყარა ამ დიდებას და იმაზე უფრო გულმწველათ იხსენებს ამ დიდებას ჩვენი, და არა მათი თაობა. რა საუნჯეს დაგვანახვებს, რომელ გმირს წარმოგვიდგენს, როგორ ლიტერატურულ მოძრაობას, რომ ჩვენი გაკიცხვა და გაახლების სურვილი წალოგმოს? არაფერს, არც ერთს. ის ხელცარიელია, გაკატრებულია“. „კარგი იქნებოდა:—ამბობს ჩვენი ავტორი იმავე წერილში, რომ მომავალს თაობების სა-

*) ახალი ახალგაზღვრება—ნ. სკანდელისა—კრებული № 1 1873 წ.

***) ხალხს ჩვენ უცნობია.

მაგალითოდ, ძველი თაობის მოთავე პირებს რომ ძველი აუ-
შენოს ჩვენმა ხალხმა და ზედ ეს ზედ-წარწერა ამოსკრას: „აქ
მარხია თაობა, რომელსაც საკუთარი სარგებლობა ღმერთად
მიაჩნდა, რომელიც ბრძალ ატარებდა თავის სიცოცხლეს და
ღაბრმავების გამო ახალი ცხოვრების ფეხ-ქვეშ გაითელა“.

საინტერესოა, რა ადგილი ექირა ძველ ცხოვრების დამ-
ხობის კიახვაში მის მოპირდობირე ახალგაზდებს, მესამოცე
წლებში ცხოვრებაში საბრძოლველად გამოსულ ახალ თაობას?
ამაზედ აი რას გვეუბნება ნიკოლაძე: „შესანიშნავი და დაფიქ-
რების ღირსი ის გარემოებაა, რომ ძველ თაობის ჩა-
ქოლვის და დამხობის მიზეზი უფრო ცხოვრების და გარე
მოების ძალა იყო, ვინემ ახალი თაობის მოქმედება
და ბრძოლა.*) ჩვენ იმდენათ პირუთენელი და გულწრფელი
უნდა ვიყოთ, რომ ჩვენი (ახალი თაობის) საკუთარი მოქმე-
დების და გავლენის დაფასება უნდა შეგვეძლოს სწორეთ იმ
თვლით, როგორითაც დაგვაფასებს ჩვენ შემდეგი თაობა და
მომავალი ისტორია. ამ თვლით რომ შევხედოთ ჩვენ იმ ახალ
თაობას, რომელიც ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში 1861 გამოვიდა,
დავინახათ, რომ ამ თაობას მღიჯა მცირედი გაჯენა და
მექმედება ქქონდა არა თუ მარტო ხალხის ბედზე და ცხოვ-
რებაზე, არამედ მის გონებაზე და ძველი თაობის დამხობის
მიზეზებზედაც... 1861 წლის ახალი თაობა ჩვენ ცხოვრებაში
პატიოსანი გრძობით აღვსებული შემოვიდა, გვისხნის თავის
აზრს ავტორი. იმას კეთილი მიზანი ჰქონდა, პატივსაცემი მიმარ-
თულება, შრომისა და ბრძოლის სურვილი და ახალგაზდური
აღტაცება, მაგრამ, როგორ ან რისთვის დავმალეთ, რომ ამ
თაობას, ახალ რაზმს შეადგენდა თითქმის მარტო ერთი კაცი, —
ილია ჭავჭავაძე, რომელიც წინამძღოლიც იყო და რაზმიც,
ან, უფრო სწორეთ რომ ესთქვათ, ურაზმო წინამძღოლი იყო
იმ ახალი თაობისა, რომელსაც ჩვენ ცხოვრობაში ფეხი უნდა
შემოედკა“.*)

*) *ibid.*

როგორ მოხდა, რომ ახალი თაობა ასეთი სუსტი და მოუშინადებელი გამოდგა, რომ მისი წინამძღოლი „ურაზმო წინამძღოლი“ დარჩა? ვალაპარაკით თვით ავტორი. „ახალმა თაობამ არც საზოგადოებრივი მეცნიერება იცოდა თეორიითა *), არც პრაქტიკული მდგომარეობა ჩვენი სახლისა, არც ჩვენი საზოგადოების საჭიროება და სურვილი. ამას მარტო კეთილი გულა და პატიოსანა სურვილი ჰქონდა, და გონების იარაღით იმას მარტო ორიოდ მეტნაკლებათ ნათელი აზრი მოუძღვიდა: გლეხების განთავისუფლების სამართლიანობა, ბატონყმობის უფარვისობა, მამულის სამსახური... და თუ ამ მცირედი იარაღით და ბარგით, ამ გამოუყვლეველი, ნისლიანი აზრებით მაშინდელმა თაობამ მაინც თავი გამოიჩინა და საზოგადოების თვალში უწინდელ თაობაზე უფრო მაღლა დადგა, დასძენს ავტორი, ეს, ერთის მხრით, ძველი თაობის განუკურნველ სიძაბუნეს გვიმტკიცებს და მეორეს მხრით გვიჩვენებს, რა ადვილი იყო მაშინ ახალი მიმართულების გამარჯვება და ამადღობა“.*)

მაშასადამე, უმთავრესი მიზეზი მაშინდელ ახალ თაობის სისუსტისა იყო, ავტორის აზრით მისი მეცნიერული მოუშინადებლობა. „კეთილი გული და პატიოსანი სურვილი“ არ კმარადა ცხოვრებაში საბრძოლველად. ამას ისიც უნდა დაუმატოთ, რომ პატარა ჯგუფი განათლებულ ახალგაზღობისა განცალკევებულად იდგა. თავად-აზნაურობის უმრავლესობასთან კავშირი ჰქონდა გაწყვეტილი, ხოლო ხალხსაც იყო იგი დაშორებული, თუმცა ხალხის კეთილდღეობის ზრუნვაში იყო. ეს ზრუნვა და ეს ფიქრი უფრო განუცნებელი იყო, ვიდრე პრაქტიკული. ჟურნალ-გაზეთობაში იწერებოდა სხვა და სხვა წერილები ლიბერალურ შინაარსისა, იყო ლაპარაკი ძმობაზედ და ერთობაზედ, მაგრამ ყველა ეს მწიგნობრული იყო, სალიტერატურო კამათობას მიაგავდა, ვიწრო ამხანაგურ და ქართულ ჟურნალების პატარა მკითხველ საზოგადოების

*) ibid.

ფარგალში ტრიალებდა. ხალხსა შორს იდგა, მის ყურამდე არ აღწევდა მანუგეშებელი სიტყვა. ხალხმა არც კი იცოდა, რომ მას ჰყავს მოსაარჩლე, რომ მისი ტკივილი სხვას აღონებს და მისი გაჭირვება სხვას აფიქრებს. არ ვიცით, გარემოების ბრალია, თუ მაშინდელ ახალგაზდობისა, ხოლო მესამოცე წლების დემოკრატიული მოძრაობა ცარიელ სიტყვად გამოდგა. იგი არ გადასცილებია თვით მოთავეების ვიწრო წრეს, არ გახდა უმრავლესობის მმოდრავ ძალად და არ შექმნა ის რაზმი, რომელზედაც სჩივის ნ. ნიკოლაძე. იქნება აქ იმალება იმისი მიზეზიც, რომ ჩვენნი თანამედროვენი, ის შეგნებული ნაწილი ჩვენი ხალხისა, რომელიც ჰფიქრობს და აზროვნობს, კეთილის სიტყვით არ იხსენიებს ჩვენს ძველ მოღვაწეებს და თითქმის თავიანთ მოპირდაპირებულ სთვლის მათ. ამ საყვედურში მხოლოდ ის არის სამართლიანი, რომ მართლაც ამ ჩვენს ძველ მოღვაწეებს ვერ მოუგიათ ხალხის გული, ვერ დაუმსახურებიათ მისი პატივისცემა, რადგან ისინი, მიუხედავად იმისა, რომ მათი გული და გონება ხალხისკენ მიისწრაფიდა, საქმით, მოქმედებით შორს იყვნენ ხალხზედ. და ამიტომაც დარჩნენ ისინი განმარტოვებულნი, თითქმის გაუგებარნი. ამ მხრით რომ განესაჯოთ კითხვა, უფრო გავიგებთ იმას, რაც წინა წერილებში არ გვესმოდა. ესლა ჩვენ გვესმის, რატომ არ გამოუჩნდა მიმდევარი ილია ჭავჭავაძის კეთილ განზრახვას და აზრს. გვესმის, რატომ დარჩა ურაზმოდ არამც თუ ჭავჭავაძე, არამედ იმისთანა „წინამძღოლიც“, როგორც იყო თვით ნ. ნიკოლაძე. ამ კითხვას შემდეგში კიდევ დავუბრუნდებით.

ასე იყო თუ ისე, 1850 წლიდან ახალი თაობა გამოვიდა ცხოვრებასა და ლიტერატურაში. ჩვენ ვიცით უკვე, როგორი ტიპის პუბლიცისტი იყო ილია ჭავჭავაძე. ამ მწერლის დაფასებაში ჩვენ ვცდილობდით თეთრი თეთრად აგველიარებინა და შავი შავად. ჩვენ ვსთქვით და ვამბობთ, რომ ჭავჭავაძის ღვაწლი პუბლიცისტიკაში დაუფასებელია, რადგან მის ნაწერებში ვბოულობთ ჩვენი ცხოვრების განმარტებას. ხოლო ამასთანვე

ჩვენ ვსთქვით და ვამბობთ, რომ ეს განმარტება ცალმხრივი იყო, რომ რამდენადაც წინად ავტორი ჩვენი საზოგადოებრივ მოძრაობის სათავეში იდგა, იმდენად ამ უკანასკნელ ათი თორმეტის წლის განმავლობაში ვერ აიღო ალღო ახლად დაბადებულ მოთხოვნებისა და როგორღაც ცხოვრების ნაპირზედ ჩამორჩა. ეხლა ვნახოთ, რა შესძინა ჩვენს ლიტერატურას და საზოგადოებრივ ცხოვრებას ნ. ნიკოლაძემ? უნდა ვსთქვათ, რომ ამ მწერლის დაფასება მეტად საძნელოა. ნ. ნიკოლაძეს ქართულის გარდა, ბევრი დაუწერია რუსულადაც, ზოგი აქაურ პრესაში, ზოგი პეტერბურგის ჟურნალებში. ამასთან საზღვარ-გარეთ ყოფნის დროს მას მონაწილეობა მიუღია ფრანგულ გაზეთებში (შვეიცარიაში) და აგრეთვე ცნობილ ჰერცენის „კოლოკოლში“. ყველა ამ მასალის შეგროვება მეტად მოუხერხებელია და იქნება შეუძლებელიც ამ ჟამად. ამისათვის, ჩვენ წინ და წინვე ვამბობთ, რომ ამ ჩვენს წერილებს ბევრი ნაკლულევანებაც ექმნება და სასურველი სისრულეც აკლდება. მხოლოდ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ჩვენი ავტორის არა—ქართულ ნაწერებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს. აქაურ რუსულ ჟურნალ გაზეთობაში ნ. ნიკოლაძე ხშირად სწერდა ქართულ კითხვებზე და საქმეებზე. მათ ჰქონდათ მნიშვნელობა რუსებისათვის და ქართველ ინტელიგენციისათვის. ხოლო ყველა იმათთვის, ვისაც რუსული კითხვა ეძნელება—და მათი რიცხვი ჩვენში პატარა არ არის—ავტორის ამგვარ ნაწერებს არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონია. რაც შეეხება რუსეთში და სამზღვარ გარეთ დაბეჭდილ ნაწერებს, მათი მნიშვნელობა უფრო განსაზღვრულია: ისინი უფრო ავტორის სულღერ პიროვნობის დასახასიათებლად გამოდგებიან. სხვა მნიშვნელობა ქართულ საზოგადოებისთვის და ლიტერატურისთვის მათ არ ჰქონდათ. ჩვენც ამისდა კვალად მოვეკიდებით საქმეს. თავდაპირველად მივაქციოთ ყურადღება ავტორის ქართულ ნაწერებს. ისინი არამც თუ იმას დაგვანახებენ, რა შესძინა ნიკოლაძემ ქართულ ლიტერატურას, არამედ რაგონს ჰსახავდა და ამტკიცებდა ავტორი თავის აზრებს. მწერლის ენა, მისი

„სტილი“ საუკეთესო საშუალებაა მისი გონება-მახვილობის, სულიერ მოძრაობის გაგებისათვის. მკაფიო სიტყვა ხშირად აზრის სიმწიფის მაჩვენებელია და ლექსიკონის სიმდიდრე აზროვნების სიმდიდრეს მოასწავებს.

როგორც წინა წერილებში, ეხლაც, ჩვენ აზრთა მიმდინარეობა და მნიშვნელობა გვექნება სახეში, ვიდრე ქრონოლოგიური აღნუსხვა წერილებისა. ამ უკანასკნელს მით უფრო არ გამოუდგებოდა, რომ ჩვენი მწერლის ბიოგრაფია სრულიად შეუშუშავებელია და უამისოდ ჩვენ არ ვებღავთ ქრონოლოგიურ წეს-რიგის დაცვას ჩვენი მწერლის სალიტერატურო მოღვაწეობის კითხვაში. ამ წერილის სათავეში ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ნ. ნიკოლაძე იმ ახალგაზდათაგანი იყო, რომელმაც ზურგი შეუქცია მესამოცე წლებში ძველ თაობას და ძველ საზოგადოებრივ წეს-წყობილებას. მისი აზრი, გრძნობა, მისწრაფება—სულ მომავლისაკენ იყო მიქცეული და მიმართული. ამისათვის იგი მკაცრ და მკვახე მსჯავრს სდებდა არამც თუ გადაბირებულ მოღვაწეებს, ახლებსაც და ხშირად ვერ ეწყობოდა და ვერ ურიგდებოდა თავის მედროვე ახალ თაობას. მომქმედმა, დაულალავმა, შორს მჭვრეტელმა ნ. ნიკოლაძემ იმ თავითვე შეიგნო ერთგვარი ცხოვრების ხასიათი, იგი სდევნიდა ყოველგვარ გაუბედაობას, ლაჩრობას, „სენტიმენტალობას“. „ავტორის აზრით, „ვინც გაიმარჯვა—ის ჭკვიანი და საქებიანია, თუნდ გაემარჯოს მარტო გარემოების შემწეობით. და ვინც წაიქცა, ვისაც ანგარიში შეეშალა, ან ვისაც მიზნის მიღწევის ნება არ მისცა სრულიად წარმოუდგენლმა გარემოებამ, ის ყველასთვის სასაცილო და ტალახით გასათქერი ხდება“*). ნიკოლაძის მკვახე სიტყვა ბევრს ჭკუაში არ მოსდიოდა. მისი „რეალიზმი“ აფრთხობდა და აშინებდა. ხოლო ჩვენი ავტორი მაინც თავისას იძახოდა. ცხოვრებასთან ხუმრობა ლაჩრობად ეჩვენებოდა. ცხოვრება არ უნდა იყოს მოცული ბურუსით. უნდა ვიცოდეთ, რა ამოძრავებს ადამიანს, ამოქმე-

*) „დროება“ № 44 1873 წ.

დებს მის აზრს, გონებას, გულს. „სანამ ქვეყანა ქვეყნად დარჩება, კაცის მოქმედებას მიზეზი ყოველთვის შემშდი და სიფხარული იქნებაო, ე. ი. კაცზე მარტო სტომაქს და ქაღს ექნება გავლენაო*)“. შესამოცე წლების მატერიალიზმი, ბიუნერის, მალეშოტის, სპენსერის და დარვინის მოძღვრება და ფილოსოფია გამოიყურება ამ სიტყვებიდამ. რომანტულ პოეზიაზედ აღზრდილ თაობას ვერაფრად ექაშნიკებოდა ამგვარი აზრები, პატრიოტულ ყმაწვილკაცობას, რომელთაც სამშობლო მამული სათაყვანებელ საგნად მიიჩნდათ, სტომაქის და სქესობრივ მიდრეკილების გაღმერთება შეუარაცხოვდადაც არ ეყოფოდათ. ნ. ნიკოლაძის პირდაპირობა, მოურიდებლობა, ბევრ უსამაოვნობას ჰბადავდა თვით ახალგაზდობის წრებშიაც. ხშირად ზომიერებას აცილებდა ხოლმე ჩვენი ავტორი, უსამართლობასაც იჩენდა საზოგადოებრივ მოვლენის აწონ დაწონაში. ყური დაუგდეთ, როგორ ხდის ახალ თაობას (თავის თანამდროვეებს). „ყოველ საზოგადოებაში თვითთვეულ თაობას თავისი საკუთარი ტვირთი აწევს და ისტორიულ ცხოვრებაში ყოველ თაობას უნდა შეეძლოს თქმა: ჩემი მხრით მე ეს ახალი სარგებლობა მოუტანე ჩემ ხალხს, ეს ახალი სინათლე ვაჩვენე, ახალი ძალა შევიძინე და ახალი გზა გაუხსენი უკეთესი ცხოვრებისკენ.— შეუძლია ჩვენ ახალგაზდობას გულზე ხელი დაიდვას და სთქვას ეს სიტყვები? მე დარწმუნებული ვარ, რომ არა. მაშ ნუ დავივიწყებთ, რომ იმ თაობას, რომელსაც ამ სიტყვების თქმის უფლება არა აქვს, ისტორია სწორეთ იმგვარად სთვლის, როგორც ცხოველების ჯოგს, რომელიც მხოლოდ მით ასარგებლებს ქვეყანას, რომ მოძოვებულ მინდორზე ნაკელს ჰყრის“ *). აშკარაა, ამ სიტყვების შემდეგ ბევრი არ შერჩებოდა ჩვენს ავტორს გულის შემატყვივარი მეგობარი. მართლაც, ნიკოლაძე თითქმის ყოველთვის განცალკევებულად მოქმედებდა, ყოველ-

*) კრებული № 4 1871 წ.

***) ახალგაზდობაზე „კრებული“ № 1—3 1871 წ.

თვის თავის საკუთარს გზით მიდიოდა, დამოუკიდებლად და უშიშრად. ყმაწვილ კაცობას, სხვათა შორის, „ბანკის“ თაობაზედაც შემოუწყრა. ამას ჩვენ შემდეგ დაუბრუნდებით. ეს-ლა კი უნდა ვსთქვათ, რომ შემდეგში თვითონ ჩვენმა ავტორმა აღიარა, რომ ცოტა არ იყო უსამართლოდ ჰკიცხავდა ახალგაზღობას. ბესარიონ ლოლობერიძე, რომელთანაც მკაცრი შეტაკება მოუვიდა ქუთაისის ბანკის წესდების შესახებ, არც ისე დანაშაული იყო საზოგადოების წინაშე. კაცი არ არის შეუცდომელი. რაც შეეხება გულწრფელობას და ზნეობრივ პატიოსნებას, ამაზედ წუნს ვერავინ დასდებს ბესარიონ ლოლობერიძეს, რომელსაც ამაგი მიუძღვის მაშინდელ ახალგაზღობის წინაშე *). აი რას სწერს ამის შესახებ ათი წლის შემდეგ ჩვენი ავტორი. „ახალი თაობა გვიღვა წინ, განახევრებული, ამტერებული, გადაკიდებული ერთმანეთზედ... რომ იცოდეთ, რა ნაირად გვახარებს, — განაგრძობს ავტორი, — რამდენად გვაბედნიერებს ის აზრი, რომ შემცდარი ეყოფილვართ... ეს-ლა გულ დამშვიდებულად შეუძლია სთქვას კაცმა, რომ ისინი (ახალგაზღობი) შემცდარნი იყენენ მარტო, და არა მოყიდულნი წუთიერის ანგარიშებით. აი ეს აზრი გეასხამს ფრთას, გვაიმედებს, ძველ შხამს გვაიწყებს და ახალ ძალას გვაძლევს“ **). აღრე თუ გვიან ეს აუცილებლად უნდა აღიარებინა ნიკოლოძეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მომავალი თაობა მიკერძოებას და პირადს ანგარიშების გასწორებას დასწამებდა მას. ამ თავის „შეცდომის“ აღიარების შემდეგ მეტი ფასი ეძლევა იმას, რაც დაუწერია ნიკოლოძეს წინად თავის თანამე-როვე ახალგაზღობ მოღვაწეებზე, განსაკუთრებით ილია ჭავჭავაძეზე. და აი რა აზრისა იყო 1873-ში ამ უკანასკნელზე. „რაც კი რამ იყო ჩვენში ახალგაზღობ, მხნე, ახალი წესის და

*) ბესარიონ ლოლობერიძე მესამოცე წლების ახალგაზღობის წრეს ეკუთვნის, თუმცა წლოვანობით იგი უფროსი იყო თავის ამხანაგებზე. ბ. ლოლობერიძემ არა ერთი და ორი ყმაწვილი მოამხადა უნივერსიტეტისათვის. მანვე შეიმუშავა ქუთაისის ბანკის წესდება.

***) „შრომა“, № 24 1882 წ.

ცხოვრების მოყვარე, ყველამ იცნო ის პატიოსანი მომავლის დროშა, რომელიც მხნედ ეკავა ილია ჭავჭავაძეს. ძველმა წესმა, ძველმა კაცობამ თავი შეიფარა „ციცქარშა“ და ამ ნაიროდ იმ ბრძოლაში, რომელიც გაიმართა „საქართველოს მოამბეს“ და „ციცქარის“ შუა, სჩნდა ის ნამდვილი და ძლიერი ბრძოლა, რომელიც იმ დროს სდუღდა ძველს და ახალს შუა ჩვენს ცხოვრებაშიო“*). მაშ არც ისეთი უძლური და სუსტი ყოფილა ის ახალგაზდობა, რომელსაც დრო გამაშვებთ შოლტავდა გულზედ მოყვანილი, გაცეცხლებული ჩვენი ავტორი. „განა ამ სტრიქონების დამწერი,—განაგრძობს იგი,—ყველაფერში ეთანხმება, მაგალითად, გ. წერეთელს, ილია ჭავჭავაძეს, აკაკი წერეთელს ან ს. მესხს? ან განა ესენი ყველაფერში ეთანხმებიან იმას? არა. ზოგიერთ საქმეში, ზოგიერთ კითხვებზე ჩვენ სხვა-და-სხვა აზრისანი ვართ. მაგრამ ჩვენ საზოგადო მიზანი ყველას ერთი და იგივე გვაქვს და უნდა გვქონდეს. ამ საზოგადო მიზანს ჩვენ ყველანი, ჩვენი ძალისა და ცოდნის მიხედვით, ერთგულად ვემსახურებით.“**) ესეც დავიხსომოთ და ამ აღვიღზედ მივუთითოთ ყველა იმათ, ვისაც ჰგონია, რომ ამ ორ მწერლის შუა (ჭავჭავაძე და ნიკოლაძე) არსებითი განსხვავებაა და რომ ისინი ორ სხვა-და-სხვა ბანაკს ეკუთვნოდნენ—ჭავჭავაძე კონსერვატიულს, ნიკოლაძე—ლიბერალურს. ერთსაც და მეორესაც ერთი მიზანი ჰქონიათ, ხოლო სხვა-და-სხვა გზებით აღწევდნენ ამ მიზანს. რამდენად მართალია ეს მოსაზრება, ამას თან-და-თან უფრო თვალსაჩინოდ დავინახავთ.

II

სანამ შევეჩებოდეთ ნ. ნიკოლაძის საზოგადო შეხედულებას, დავინახავდეთ, როგორ ხსნის ავტორი ჩვენს სოციალურ ცხოვრებას, დაუკლოთ ყური, რას გვეტყვის ავტორი

*) „ქ-ებული“ 1873 წ.

**) „კრებული“ 1873 წ.

ჩვენი ხალხის ხასიათზედ, მის ისტორიულ წარსულზედ, როგორ დამჩნეულა და გამოსახულა ეს წარსული საქართველოს სხვა-და-სხვა ტომთა ფსიხიურ თვისებებზე. ამ საგანზე ავტორი გვაძლევს კონტად დაწერილს ფსიხოლოგიურ ეტიუდს, რომლის საშუალებით სცდილობს გადაგვიშალოს დაფარული, საიდუმლო ხალხის გული. მაშ ყური დაუგდოთ. „ქალი რომ შემიყვარდეს, — ამბობს ავტორი, — მე ვეტყვადი, ჩემი თუ ხარ, ორივე ლოყით და ორივე ტუჩით ჩემი იყავი, თუ არა და ღმერთმა მთლად ერთიანად სხვას მოახმაროს შენი თავი. თორემ რა საქციელია, ერთი თვალით მე მიღიმოდე და მეორეთი ჩემს მეგობარს მეთქი.“*) თფალისს ეკადრება ამნაირი სიტყვა: კეკლუცი ქალივით, ის ხან ევროპის ცხოვრებას და ევროპიელებს ექალაჩუნება, ჩვენ გვიღიმებს, ხან იმ სპარსელების ცხოვრებისკენ ბრუნდება, რომელნიც დამეკეკებული ხელებით მის წერილ შვილს ბინძურ და უგემურ „ლულა—ქებას“ აძლევენ... ესრეთია თფილისი... როგორც ბევრ ხელში ნამყოფი ტურფა ჭკნება და ლაზათს და სიცოცხლეს ჰპარგავს, განაგრძობს ავტორი, როგორც მისი მოწყვეტილი ყელი და ჩავარდნილი თვალეები ნიადაგ უამბობს კაცს მის დაბნეულ ცხოვრებას, ისე, ამ საუკუნის დაწყებამდე, საქართველოს მინდვრების იშვიათი წელ-მოხრილი და უშნო ბუჩქები და სრულიად უმცენარო მიწა გულმწუხარეთ თითქო ბუტბუტებდა: აქ, ჩვენზე, ბევრ ურჯულოებს გადაუვლია და მათი გულ-მკერდი ისე მაგრათ დავგზუტებია, რომ ყველაფერი, რაც კი გვებადა, გასრესილი და გაღეწილი დარჩაო... ჩვენი ქვეყნის წარსული ცხოვრება ათასნაირად ამტკიცებს, რომ ჩვენი ხალხი ყოფილა „ერი პურადი, გულადი, მებრძოლი შავის ბედისა,“ მაგრამ ამ მშვენიერი ხალხისაგან დღეს ჩვენ რა დაგვრჩენია, პურადობის გარდა? ან პურადობა რაა, თუ კი პური არსად მოიძებნება ამ ჩვენ ვადატყავებულ მინდვრებზე? ქართველს ტანში (აშკარაა, ავტორი იგულისხმებს ქართლ-კახეთის აზნაურობას)

*) „კრებული“ № 4 1871 წ.

დღეს ისეთი დაზნტებული სული უდგას, რომ მისი კეთილი სურვილი ნიადაგ ფუჭ და მიუწვდომელ სურვილად რჩება. თავის სპარსული ხალიჩით და სპარსული მუთაქით შორთულ ტახტზე ქართველი დილიდამ საღამომდე წევს, თითქო მამა-პაპების გმირობას მისი სხეული დაუძლიავს, წევს და დაძინებაც ეზარება. ნატვრის მეტ იმას არფერი რომ არ სჭიროდეს, დარწმუნებული იყავით, რომ ის მთელ ქვეყანას გასასუფეველებდა... სპარსეთის ვარჯიშობამ ჩვენ მინდვრებში და დარბაზებში, მათმა გამარჯვებამ ჩვენ ციხეებზე და ქალბატონებზე, ასე დაამცარა ჩვენი ხალხის ხასიათი, ასე ამოჰკაფა მის გულში მხურვალე და პატიოსანი სიმალე და ამისთანა უბრალო, პაწია გრძნობა ჩათესა ჩვენ ძარღვებში... დააკვირდით ქართველი კაცის ხასიათს (ავტორს ქართლელი ჰყავს სახეში), ქართველ ბუნებას, ღვინოს, ერთის სიტყვით, რასაც კი გასურდეთ, და მაშინვე დაინახეთ, რომ სპარსელის ხელი და თესლი ყველაფერს დაჩნევია, ყველგან ჩაფარულა, ყველაფერი გაუსპარსილებია“ *).

აქ ჩვენი ავტორი სულ უბრალო საგნებზედ გვიწყებს ლაპარაკს—ღვინოზედ, სიყვარულზედ, სიმღერაზედ და სხვ. იმერული ღვინო ახალისებს, აბტუნებს, აყმაწვილებს, ან, ერთი სიტყვით რომ ვსთქვათ, „აქიკვიკებს“ კაცს, მოგვითხრობს ავტორი. კაცს მარტო კახური ღვინო ათრობს. მძინარე ზანტი კაცი უხალისოდ სვამს მძიმე და მაგარ ღვინოს, რომელიც ზორბა ცხენის ნალივით აჯდება მის გულს. პირველივე ყანწი გულ-მომაკვდინებელ სპარსულ კილოზე გამოთქმულ სიმღერას გგვრის, რომელშიაც ყოველნაირი ხმა და გრძნობა ისმის, ქართულის ხმისა და გრძნობის გარდა. ამ სიმღერაში ქართული სიტყვების მეტი, არა არის რა. ის დაღონებული სიმღერაა, ნათქვამი მომაკვდავი ხმით, ზანტად ტანის მრხეველი კაცი-საგან... მოუმატეთ ამას სპარსული ყურთმაჯა, ბუზრული ქული, განიერი სპარსული შალვარი, და პირისახე, რომელიც სანა-

*) „ქრებული“ № 4 1871 წ.

ხევროთ კახურს ჩამოგავს და ნახევარი სპარსულს, მიბლანდული, დაღალული თვალები და თქვენ ძნელად შეგეძლებათ სთქვათ, საქართველოში ხართ, თუ სპარსეთში, ქართული ლხინია თქვენ წინ, თუ სპარსული მეჯლიში*).

ღვინის დაფასებაში არ შევალთ, რაც შეეხება ქართულ ხასიათის გადასხვაფერებას და ვასპარსელებას, ამაში ეჭვი არ არის. რაც ორიგინალურ ქართულ-კახელის თვისებად მიგვაჩნია, ხშირად სხვისია, უცხოეთიდან გამოსული, სპარსეთის ზედგავლენის ნაყოფია. ზოგიერთ ჩვენ „პატრიოტებს“ გული უკვდებათ ხოლმე, ხედვენ რა ქართულ ხასიათის გადაგვარებას, და იმას ვერ ატყობენ, რომ დასტირიან სხვის ორიგინალობას. ქართული ხასიათი მიმალულა, დაფარულა, მას გამონახვა სჭირია, მისი თვისებების აღდგენა და გასუფთავება. ჩვენი ავტორის სიტყვებს სწორეთ ამგვარი მნიშვნელობა ჰქონდათ და ექნებათ. დაუგდოთ ყური, კიდევ რას გვეტყვის საგულისხმოს. „სიყვარულშიაც ქართლელს და იმერელს შუა ამნაირივე განსხვავებაა*). ქართლელ კაც უყვარს ქალი, როგორც ცალი. ის მძიმეთ ვარშიყება, მძიმეთ უახლოვდება ქალს, ცდილობს ჯვარის დაწერას და სახლში დამწყვდევას... რაკი ქართლელი ჯვარს დაიწერს, მისი ყოფა-ქცევა იმნაირათვე მძიმე, უხალისო და თითქო უნდომია, როგორც მოვალეობის ასრულებაა. იმერელ კაცს უყვარს ქალი სიყვარულისთვის. ის ვარშიყება, ეთამაშება, ეხუმრება თავის საყვარელს, თამაშობს და ათამაშებს, ხალისით, კასკასით, ტრფობით. კაცს ეგონება, აი ნამდვილი გრძნობაო. მაგრამ მისთვის ძნელი არაა, დაივიწყოს ხეალ ღღევანდელი ტურფა და ზეგ მეორეს უძღვნას თავისი აღერსი, სიხარული, სიყვარული და კასკასი... როგორც სიყვარული, იმნაირია ენა, საუბარი,—განაგრძობს ავტორი. ქართლელი ლაპარაკობს მტყლად, ნელა, დამჯდარათ, დალაგებით. მისი სიტყვა ზანტად შორდება თავის დაჩვეულ ყელს, თითქო გარეთ გამოსვლა ეზარებაო... მთელ საუბარს სპარსული დალი,

*) ibid.

რითმი ატყვია... სულ სხვანაირად ლაპარაკობს იმერელი. მის პირში სიტყვები ცეკვავენ, თითქო ერთი მეორეს ასწრებს დაბმულ ყელიდგან თავისუფალ ჰაერში გამოსვლასო... ხოლო ყური მიუგდეთ, რას გვეუბნება ქალებზე. „ქართლში და კახეთში ქალი მეტის-მეტათ ჩუმი და მოსვენებული ქმნილებაა. მის სიცოცხლეში და მის თვალში სიყვარული, ალერსი და გრძნობა იმნაირივე მომბეზრებელი და აუცილებელი სენია, როგორც ყვავილი ან ხურება. რაკი იმას ამ სენის „მოხდის“ დრო დაუდგება, ცდილობს როგორმე მალე აიცილოს მისი „ბატონობა“, თავაზიანათ დედა-ბებიებიდან ნასწავლ სიტყვებს და გალობას ხმარობს და რაც შეიძლება მალე უბრუნდება თავის მოსვენებულ ტახტს, რაც შეიძლება მალე შედის თავის ნაჩვევ ცხოვრების კალაპოტში... იმერელ ქალს ხალისი, სიცხოველე, კეკლუცობა და სიმარდე დედის მუცლიდანვე ებადება. რაგინდ ოსტატურათ თავდაკავებული იყოს იმერელი ქალი, მის ხტომია თვალეზზე და სქელი ტუჩების რხევაზე, მისი სხეულის მიხვრა-მოხვრაზე... აშკარათ აჩნია, რომ ეს საუკეთესო არსება ღმერთს სიყვარულისთვის გაუჩენია. მეოჯახობის, ავთშყოფის მოვლის იმერელ ქალს თავი არა აქვს, ამ საქმისთვის გაჩენილია ქართლელი ქალი. მაგრამ საყვარლის, კავშირისა და შვილების ტრფობაში, ხალისში, საზოგადოებაში იმერელი ქალი სწორეთ ნამდვილი დარდიმანდია... იმერელ ქალს რომ ქართლელი ქალის შინაურობა, საოჯახო თვისება დაუმატოთ, ან ქართლელს—იმერელი ქალის ალერსი და ხალისი, თქვენ მაშინ ხელში სრული არსება გეყოლებოდათ. საუბედუროთ, ბუნებას არ შეუზავებია ამ ჩემი პლანით ქართლელი და იმერელი ქალის ხასიათი და ეს განხეთქილება ქართლსა და იმერეთს შუა, ჩემი აზრით, მეტის მეტად სამწუხაროა“, დასძენს ავტორი.

დგინოსი არ იყოს, სიყვარულის და ქალების კითხვაშიაც ვერ შეუდგებით იმის ვარაუდს, რამდენად არ ეწინააღმდეგება სინამდვილეს ამგვარი დახასიათება, ვერ ვიტყვით აგრეთვე იმერელ თუ ქართლელ ქალებს უფრო უნდა სწყენოდათ ამნაირი დასურათება. გამოცდილი კაცების სიტ-

ყვით კი, ჩენი ავტორი არ უნდა სცდებოდეს თავის დახასიათებაში. ამგვარივე აზრისაა, მაგალითად, ჩენი პოეტი აკაკი, თუმცა ამ უკანასკნელს ქართლელ ქალში მეტი ღირსება უპოვნია*). კითხვა იბადება, რამ დაჰბადა ამგვარი ხასიათის განსხვავება ორ ერთის ოჯახის შვილებს შუა? სად, რაში უნდა ვეძებდეთ ამ განსხვავების მიზეზს? ხალხის ფსიხოლოგიის კითხვა თუ გაინტერესებთ, ამაზედ დამზადებული უნდა გქონდეთ პასუხი. ნ. ნიკოლაძესაც, რაც დაუწერია ამ საგანზედ, გასართობათ არ დაუწერია. მან ხელოვნურის ნიჭით გააცოცხლა მძიმე და რთული პრობლემა. განყენებულს საგნებზე ლაპარაკს, ცოცხალ, მარტივ მაგალითებას დასახვა ირჩია. ზოგს აწყენინა, ზოგი გაახარა. ხოლო ამასთან ყველა ჩააფიქრა. საქმე და ძალა სწორედ ამაშია. მწერლის წერის უნარი, სტილი ამსუბუქებს, აადვილებს გასარკვევ საგანს. და ეს დიდი ღირსებაა ჩენი ავტორისა. მაშ რა პასუხს იძლევა ავტორი ზემოდ დაყენებულ კითხვაზედ. რაც უფრო მეტს აკვირდება კაცი ამ განსხვავებას ქართლსა და იმერეთს შუა, იმით უფრო და უფრო

*) ქართლელ ქალმა სიყვარული
 ტრფილვებად გამოხატა,
 კაცის გული რკინათ სახა,
 თვისი მასზედ ანდამატა,
 იმერელმა კი ამ გრძობას
 ანგარიშიც დაამატა,—
 სთქვა: თუ კაცი თავგი არის,
 ქალი უნდა იყოს კატა!
 რომ კუდ ქნევით და კრუტუნით
 შეაცდინოს, დაიჭიროს,
 ხან შეიპყრას, ხან გაუშვას,
 ხან აცინოს, ხან ატიროს,
 არც მოკლას და არც არჩინოს,
 მის მჭვრეტელი გააკვირვოს,
 და რა დასტუქედეს მისი მსხვერპლი,
 მერმე სხვებზედ ინადიროს!

გაკვირვებულია ის ერთიანათ. რას მოუხდენია ეს საკვირველი განსხვავება, რას დაუდევს ამნაირი ორპირი დალი ჩვენა ქვეყნის ცხოვრებისათვის?... ძველ დროში ოსმალები დასავლეთით დაბრძანდებოდნენ იმერეთში და როგორათაჲ სპარსელები, აოხრებდნენ ქართლსა და ქახეთს. ოსმალოს ხასიათი ცოტათი ნაკლები დარჩა იმერლების ძარღვებში, მაგრამ მაინც დარჩა, და ქანთლსა და იმერეთს შუა, შედარებით, სწორეთ იმნაირავე განსხვავებას, როგორც ოსმალოს და სპარსეთს შუა. ოსმალო ქეიფის, ალერსის და ხალისის მოყვარეა. ამის მაჰმადი სწამს, მაგრამ მაჰმადზე უფრო მტკიცეთ მისგან დაპირებული „გურიები“ სწამს, მათი მშვენიერი გრძელი თმით, მათი ეუფუნა, მოცინარე თვალებით, ნაზი ტანის რხევით და სიყვარულით მოშაქრული ტუჩებით. ის მაჰმადის სარწმუნოებას ავრცელებს, მაგრამ უფრო იმისთვის, რომ ამ გავრცელებას მოსდევს ამ ქვეყანაშივე გურიების მსგავსი ქალების მითვისება, მათი ალერსით დატკობა, მათი სიყვარულით გათფობა... სპარსელი კი უფრო ცხელ ქვეყანაში დაბადებული და აღზრდილია, იმას უფრო სჩვევია ფანატიზმი, სხვისი ცხოვრების მტვრევა, სხვისი რწმუნების ამოკვეთა. — როგორც კაცი, სპარსელიც ემონება ხოლმე სიამოვნებას, მაგრამ ის ყოველთვის გრძნობს მის უკანონობას.. ის სიამოვნებას როდი ეძებს, მაგრამ, როცა სიამოვნება მის წინ ღვას, იმოღენა ღონე არ აქვს, რომ სიამოვნებას მოშორდეს... სპარსელებს იშვიათად მიჰყავდათ ქართლელი ქალი. ოსმალოებმა კი გაზიდეს იმერეთიდან ახალგაზდა ლამაზი ქალები. ამის გამო... იმერეთის ხასიათის, იმერეთის სისხლს ნაკლებათ დატყობია ოსმალოების დალი. სპარსელების ხასიათის ბეჭედი კი მუდამ ჩვენ ოჯახებში რჩებოდა, ჩვენ სახლებში იზრდებოდა — და დღესაც სჩანს ქართულ ცხოვრებაში.. მაგრამ იმერეთის ცხოვრებას ერთი საშინელი დალი დასმია, რომელიც, საქართველოს საბედნიეროდ, ასცილებია ქართლელ კაცის ყოვლად დატანჯულ და ყოვლის ამტან წარსულ ცხოვრებას. ეს დალი დაუკრავს იმერეთის ხასიათზე ოსმალოების და მათში გარე-

17663

ული ბერძნების ქალაჩუნობას, პირმოთნეობას და ფარისევ-
ლობას!.. როცა მე მშვენიერს, ბუნებით ჭკუიანს, ბასრი, გამ-
ჭრიახე გონების და გამბედავი ხასიათის იმერლებს ვაკვირდე-
ბი... ფფიქრობ, რა საჭიროა ამისთანა ჩინებული და გონიერი
ხალხისთვის ეს ორპირი ენა, ეს ქალაჩუნობა, ურამლოდაც
იმას წინაღვე აქვს მოგებული ყოველი კაცის გული და გრძ-
ნობა, პატივის ცემა და სიყვარული. რას უმატებს იმათ, ვითომ,
ეს პირმოთნეობა, სიყვარულის თხოვნა, როცა უიმისოდაც
მზათაა კაცი შეიყვაროს ეს მშვენიერი ხალხი და პატივის ცე-
მით, რითაც კი შეუძლია, ხელი გაუწყოს მის მოძრავ და მხიარულ
ცხფერებას?... ასე, ხშირათ, მშვენიერი, სიცოცხლით და სილა-
მაზით სავსე იმერელი ქალი, ჟინჯღილივით ანთებული, ვარ-
დისფერი ეშხით და ლაზათით, დაუზოგველათ იცხებს თავის
ახალგაზდა პირისახეზე საძაგელ ყვითელ უმარილს და აგურის-
ფერ, უხეირო, უშნო ფერს, რომელიც სრულიად ღუპავს მისი
მშვენიერი თვალების სხივს და პირის სახის სიცოცხლეს...“*)

ასე ათავებს ნიკოლაძე თავის პატარა ფსიხოლოგიურ
ეტიუდს. აქ, რასაკვირველია, მეცნიერულ გამოკვლევას ვერ
იპოვნის კაცი, მეცნიერულ დასაბუთებას ვერ ნახავს ამ კოხტა
წერილში. აქ ჭკვიანი კაცის დაკვირვებაა და ამ დაკვირვების
ოსტატური გადაცემაა. აქ თქვენ გასიამოვნებთ ადვილად გა-
მოთქმული სიბრძნე და დაფიქრება, და გატკობთ ცოცხალი
„სათამაშო“ ენა და კილო ავტორისა. ჩვენ განგებ შევაჩერეთ
მკითხველის ყურადღება ამ წერილზედ, რომელიც საუცხოვოდ
არამც თუ წერის საგანს გვისურათებს, თვით ავტორსაც კარგათ
ახასიათებს. შემდეგი წერილებიდან სულიერი პიროვნება ჩვენი
ავტორისა უფრო გამოიჩვენება, რადგან გვეცოდინება, რა გამოი-
ტანა ჩვენმა მწერალმა ევროპიდან და როგორ და რანაირად
განმარტა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრება.

არჩილ ჯონჯაძე.

*) ibid.

301.19
5 725

